

प्रवेश सं०

४६२६४

विषयः

हिन्दू धर्मशास्त्रः

कम सं०

प्रकाशकः

समस्त हिन्दू धर्मशास्त्राः

पृष्ठ सं०

श्लोक सं०

अक्षर सं० (पंक्तौ)

पंक्ति सं० (पृष्ठे)

९५

आकारः

लिपिः

आवृत्तिः

वि० विवरणम्

003656

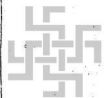
वी० एच० यू० पी०-३९ एच० पी० डी०-१३५१-२०.०००

को. ३९.

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

७५४ म म प ५५५

उन्मो गगो शाय ॥ ॥ अथ पुरुषमेधस्य षड्वितीति ख्यते ॥ आसरा राजन्ययो रतिष्ठा का प्र
 योः पुरुष संता यजो भवति । सर्वो भूतान् प्रतीत्यति क्रुत्वा नमतिष्ठा । तत्र वैत्रमुक्त दशम्या
 नात्तु आर्द्धं पुरुषमेधेनाहं यत्पु इति वरुणः ॥ अत्र त्रयोविंशतिर्द्विधा भवति द्वादशोपसर्गः
 पंचसुत्या इति । एवं च त्वारिंशद्दिने रयसि ध्यति ॥ अत्र यूपैका दशिनी भवति एका दशयूपा
 भवतीत्यर्थः । उभयमप्यनेनैव विधीयते । एका दशिनी वद्युपाः तदवसवनीयाश्च तिषा
 मेका दशानां यूपानां मुपशयपत्नी यूपसहितानां छेदनादि निस्त्वनांतः सर्वविधि र्यूपे
 का दशिनी वद । एका दशाग्नीषोमीयोः पशवो भवति तिषा च प्रतिरूपं मध्ये वा यूपेयथे
 छेद नियोजनं । एक एव तेषां पशु पुरोडाशः । सुत्यासुः प्रजिष्ठा मसं स्तुं प्रथमः । द्वितीयसु
 ध्मसं स्तुं । तृतीयमति शत्रु सं स्तुं । चतुर्थं सुध्मसं स्तुं । पंचममग्निष्ठा मसं स्तुं मिति पंचसु
 त्याहनि । तेषु प्रत्यहमेका दशिनाः प्रत्नी शिवो भवति एका दशिनाः सुत्यासु पशवो भवती
 ति श्रुतेः । द्वादशाहिकोत्र विध्यतः तिनं त्यवजीनाम ह्नापत्नी सं याजं जता । अः सुत्यामिति

प्रेषः । प्राध्ददिने वसनीय वसती वरीणां ग्रहणं ॥ प्रस्तुतिर्ते सर्वे अग्निषु समिदा धान मित्यादयः
 सर्वे गणधमी भवति । अत्रापि रातः पुरुषमेधे अश्वमेध वदक्षिणा । पुरुषेः सहिता । दिग्विजय सम
 य प्राच्यादिशि भूमि आसरा स्वर्गमितं यावद्द्रव्यं पुरुषसहितमानीतं । तत्पंचधा विभज्य प्रत्यहमे
 कैकं भागं हि त्रदद्यात् । एवं एवं दक्षिणादिमुत्पन्नं द्रव्यं पंचधा विभज्य कैकं भागं प्रति सुत्यमेकैकं
 भागं कुर्यादद्यात् । एवं परदिमुत्पन्नं द्रव्यं पंचधा विभज्य कैकं भागं प्रति सुत्यमध्वयवे । उत्तर
 दिमुत्पन्नं द्रव्यं स पुरुषं पंचधा विभज्य कैकं भागं प्रति सुत्यमुक्ता त्रदद्यात् । प्रति पुरुषाणां महति
 षडक्षिणा मध्यप्राकृतो विभागः । ब्राह्मणस्य पुरुषमेधे सर्वस्वं दक्षिणा । ततस्तदेव पंचधा विभ
 ज्य प्रत्यहमृत्विग्भ्यश्चैकस्य भागं सदानं । सर्वस्वदानं के पुरुषमेधे अश्वदाभ्यग्रहणं प्रति सु
 त्यं भवति । अत्रातिरात्र सं स्तुं मध्यमेहनि वैशेषः । रेका दशिनानां मुपाकरणं तत्र प्रतुयेन स
 ह्यह्नि तेन देवसवितरि निप्रत्युर्वति स्त्राहुती राहवनीये मुहोति । ततो ब्राह्मणादीनामुपा
 करणं । ततो ग्निमंथनं । ततः प्रति यूपमेकैकमेका दशिनां त्रियुज्य ब्राह्मणादीनां च त्वारि

वजातं१० मिथायेजुष्टं। रथकारं११ धैर्ययजुष्टं। तक्षरां१२ नपत्तेजुष्टं। कोलांकुलाजापत्यं
 १२१। मायायेजुष्टं। कर्मीरं। कर्मकरादाहं। १२२ रूपयजुष्टं। मणिकारं। रत्नमणिकर्मीरं। १२३ सु
 भेजुष्टं। वपुपुरुषं वपतीति वपः। १२४ शस्त्रायेजुष्टं। रथुकारं। शरकर्मीरं। १२५ हित्येजुष्टं। धनुःका
 रं धनुःकर्मीरं। १२६ कर्मगोत्रं। ज्योकारं। प्रत्यं वा कर्मीरं। १२७। दित्यजुष्टं। रजुजर्मनं। रजोः स्व
 शरं। निमातारं। १२८ मृत्पवेयुष्टं। मृगयुग्मग्राहकं। १२९ अनकायजुष्टं। अग्निनं ३० नष्टी। यो
 जुष्टं। पौनित्यं। पुंजित्यस्थापत्यं। १३१ रुद्धीकाभ्योजुष्टं। निषादं निषादात्प्रत्यं। १३२ पुरुषव्याघ्रा
 यजुष्टं। दुर्मदं। १३३। गंधर्वाभ्योजुष्टं। प्रात्यं। सावित्रीपतितं। १३४ प्रयुग्मभ्योजुष्टं। उन्मत्तं। १३५
 स्वर्पदेवजनेभ्योजुष्टं। प्रप्रतिपदं। प्रतिपदं रहितं पुरुषं। १३६। अयभ्योजुष्टं। कितवं। धृतकर्मी
 रं। १३७। ईर्यतायेजुष्टं। अकितवं। प्रद्युतकरं। १३८। पिशाचिभ्योजुष्टं। विदलकारं। १३९। यातुधाने
 भ्योजुष्टं। कर्हकीकारं। १४०। संधयेजुष्टं। जारं। १४१। जेहायजुष्टं। उपपयति। १४२। प्राप्तेजुष्टं। प
 रिचितं परिवेदनकर्मीरं। १४३। निरुत्पेजुष्टं। परिविदानं। परिवेदनं कुबोरां। १४४। प्रराधेजुष्टं

णं। रुदिधेषुः पति। १४५। निरुत्पेजुष्टं। पिशाचस्कारी। केशकारी। १४६। संज्ञायजुष्टं। स्मरकारी। कामकारि
 ती। १४७। प्रकामोद्यायजुष्टं। उपसदं उपसीदतीत्युपसत। १४८। एतानग्निष्टेनियुनक्ति। अथाद्विती
 ययूपे। वरागीयजुष्टं। अनुरुधं। बलायजुष्टं। उपददात्कपदाः। १४९। उसादेभ्योजुष्टं। कुर्वाप्रतिवर्कं
 १३ प्रमुदेजुष्टं। वामनं। १४। द्वाभ्योजुष्टं। स्नामं। १५। स्वप्नायजुष्टं। अंधं। १६। अधर्मीयजुष्टं। बर्हिधिरं
 पवित्रायजुष्टं। भिषजं वैश्रं। १७। प्रज्ञानायजुष्टं। नक्षत्रदृष्टिं नक्षत्राणि। दृश्यतीति गराकंदृष्टा
 र्थः। १८। प्राज्ञिज्ञायेजुष्टं। वाग्निनं प्रश्निवर्तं। १९। उपशिज्ञायेजुष्टं। अभिप्रश्निनं। १९१। अथतृतीये
 यो। मयीदायेजुष्टं। प्रश्नविवाकं। प्रश्नविवेचनं। १९२। अर्मेभ्योजुष्टं। हस्तिपां वा जपालकं। १९३। जवायुजु
 षं। अश्वयं। अश्वपालकं। १९४। पुष्टेजुष्टं। गोपालं। १९५। वीर्ययजुष्टं। अविपालं। १९६। पतेजसेजुष्टं
 १९७। अजपालं। १९८। रायेजुष्टं। किंताशं। १९९। कीलायायजुष्टं। सुराकारं। २००। नशायजुष्टं। गृहपंगृहपाल
 कं। २०१। अयेजुष्टं। विशुद्धं। विज्ञानिधीयं ते येन सचितयः। २०२। आध्यायजुष्टं। अनुज्ञातं
 पुरुषमालभते। २०३। अथचतुर्थे यूपे। भायेजुष्टं। दार्वाहारं। काष्ठानामाहतीरं। २०४। प्रभाये

जुष्टं। अग्नये धं। अग्निर्वर्द्धकं। २। वसुस्य विष्टपाय जुष्टं। अग्निप्रोक्तारं। वर्षिष्ठाय नाकाय जुष्टं। प
 रिवेशारं। ५। ननुष्य जोकाय जुष्टं। परिवेशारं। परिवेशाकर्त्तारं। ४। देवलोकाय जुष्टं। पेशितारं।
 ५। ननुष्य जोकाय जुष्टं। प्रकृतितारं। दसर्वो ज्यो लोक ज्यो जुष्टं। उपसेत्तारं। उपसेवनकर्त्तारं। ७।
 अवसुतैष वधाय जुष्टं। उपमंथितारं। उपमंथनस्य कर्त्तारं। ८। ज्यो धाय जुष्टं। वासः पत्न्युत्ती।
 वाससां प्रह्लादनकर्त्ता पुरुषी। ९। प्रकामाय जुष्टं। रजयित्री। रजनकारिणी। स्त्रियं १०। रु
 तय जुष्टं। स्तेनहृदयं। तरकरस्य व हृदयं यस्य। ११। अथ पंचमे यूपे। जैरहत्याय जुष्टं। पि
 शुनं परहससूचकं। विवस्यै जुष्टं। क्षतारं। प्रतिहारं। १२। पदद्वय जुष्टं। अनुक्षेत्तारं। प्रतीहार
 सेवकं। १३। बलीय जुष्टं। अनुवरं। १४। भूम्ने जुष्टं। परिस्कंदं। परितः स्फंदति सूवंतीति तथा। १५। जि
 याय जुष्टं। प्रियवादिनं ६। अरिष्टे जुष्टं। अश्वसादं। अश्वारोहणकर्त्तारं। ७। स्वर्गावलोक
 य जुष्टं। नाथ दुयं। परिवेषकं। ८। वर्षिष्ठाय नाकाय जुष्टं। परिवेशारं। ९। नन्यवे जुष्टं। अथ
 स्तापं। लोहतापकरं। १०। क्रोधाय जुष्टं। निसरं। नितरासर्त्तारं। ११। १२। अथ षष्ठे यूपे॥ ॥

योगाय जुष्टं। योगारं। योजन कर्त्तारं। शोकाय जुष्टं। अभिसर्त्तारं। संमुखमागच्छतं। २। जेमा
य जुष्टं। विमोक्तारं। विमोचनकारं। ३। उत्कूलनिकूलेभ्यो जुष्टं। त्रिपुल्यानेशीलवर्तनं। ४। वपुषे
जुष्टं। मानस्कृतं। पूजाया अभिमानस्पृशकत्तारं। ५। शीलाय जुष्टं। अजनीकारं। दिनिकृत्ये जुष्टं।
कोपकारं। ६। यमाय जुष्टं। असंस्तुतव्यस्तु वेध्यातो प्रसू। ७। यमाय जुष्टं। यमसू। अभि
प्रसवेत्तारं। ८। प्रथर्वेभ्यो जुष्टं। प्रतोचकांतिष्ठास्तृजोत्त्रिमी। ९। संवत्सराय जुष्टं। प
लित्तं। १०। योयिगी। ११। योयिगी। १२। प्रथमसप्तमेयुगे। १३। परि
वत्सराय जुष्टं। प्रविजानां। प्रप्रसूतां। १४। दावत्सराय जुष्टं। पलित्वरयागमनशीलां। १५।
सराय जुष्टं। प्रतिष्टुहरीं। १६। वत्सराय जुष्टं। विजनीरां। १७। संवत्सराय जुष्टं। पलित्तं। पलित्तं।
१८। कृत्यभ्यो जुष्टं। अजिनसंधं। साधेभ्यो जुष्टं। बर्मीसं। बर्मीभ्यामकरं। १९। सरोभ्यो जुष्टं। धी
वरं। धीवरस्यापत्यं। धीवरोदासः। केवर्तेदासः। धीवरावित्यन्तरः। २०। उपस्थावराभ्यो जु
ष्टं। दाशः। दाष्टहनेक्षिपू। दशतीति दाष्टतदातरं। २१। वैशंताभ्यो जुष्टं। वैदं। बिंदोरपत्या। २२।

ननु ताभ्यो जुष्टं शो क्लृप्तं ॥ यथाष्टमेयुपे ॥ पाराय जुष्टं ॥ मागीरं ॥ १० प्रवाराय जुष्टं ॥ कैवर्तं ॥ कै
 वर्तस्वपितरं ॥ २१ तीर्थेभ्यो जुष्टं ॥ आंदा ॥ ३१ विषमेभ्यो जुष्टं ॥ तेनालं ॥ ४१ स्वनेभ्यो जुष्टं ॥ पराकं ॥ ५ गृहाभ्यो
 जुष्टं ॥ किरातं ॥ ६१ सानुभ्यो जुष्टं ॥ नंभकं ॥ ७१ अंतताय जुष्टं ॥ मूकं पुरुषं ॥ ८१ शब्दाय जुष्टं ॥ आडं बरा
 घा ॥ ९१ पर्वतेभ्यो जुष्टं ॥ किंपुरुषं ॥ बीभत्साय जुष्टं ॥ पोल्कसं ॥ १०१ वंशांय जुष्टं ॥ हिरापकारं ॥ ११० तुला
 ये जुष्टं ॥ वाराजं ॥ १११ अथ नवमेयुपे ॥ ११२ आदोषाय जुष्टं ॥ ग्लाविनं ॥ १३१ विश्वेभ्यो भूतेभ्यो जुष्टं
 सिध्मलं ॥ २१ हृत्यै जुष्टं ॥ जागरूपं ॥ ३१ अभृत्यै जुष्टं ॥ स्वपनं ॥ स्वापशीलं ॥ ४१ आर्त्यै जुष्टं ॥ जनवादि
 नं ॥ ५१ हृद्यै जुष्टं ॥ प्रपगलं ॥ ६१ पाराय जुष्टं ॥ प्रष्टिदप्रष्टेदनं ॥ कर्त्तारं ॥ ७१ अक्षराभाय जुष्टं ॥ कितवं
 ८१ कृताय जुष्टं ॥ आदिनवद्विंशं ॥ त्रेताय जुष्टं ॥ कल्पिनं ॥ १०१ द्वापराय जुष्टं ॥ अधि कल्पिनं ॥ १११
 आक्रंदाय जुष्टं ॥ सभास्थारं ॥ १२१ मृत्यवे जुष्टं ॥ गोव्यसं ॥ १३१ अंतकाय जुष्टं ॥ गोघातं ॥ गोहंतां ॥
 १४१ दक्षै जुष्टं ॥ यः पुरुषो गं ॥ भिक्षुमाराया ॥ नमानो विरुंतं ॥ छेदनं कुर्वीतामुपतिष्ठति ॥ स
 मीवेतिष्ठति ॥ स्वयं बुभुक्षितं पुरुषं दधुदेवताये ॥ प्राज नते ॥ ४१ दुकृताय जुष्टं ॥ चरकचा

र्यं ५ पाप्मने जुष्टं ॥ मेतलं ॥ सितगायत्यं ॥ ६१ प्रतिश्रुक्तायै जुष्टं ॥ अर्त्तिनं ॥ ७१ प्रोक्षाय जुष्टं ॥ जषं ॥ ८१ अं
 ताय बहुवादिनं ॥ ९१ अनाय जुष्टं ॥ मूकपुरुषं ॥ १०१ शब्दाय जुष्टं ॥ आडं बराघातं ॥ १११ अर्थैकादशे
 युपे ॥ १२१ महसे जुष्टं ॥ बीणावा ॥ १३१ क्रोशाय जुष्टं ॥ श्रावधं ॥ १४१ प्रवरस्पराय जुष्टं ॥ शंखधं ॥ शं
 खवादनं ॥ कर्त्तारं ॥ १५१ शब्दाय जुष्टं ॥ शाबल्यं ॥ १६१ एकं ग्रामरूपं ॥ द्वितीयं ॥ १७१ तृतीयं ॥ मभि
 क्रोशकं ॥ १८१ तानेता नृत्तं ॥ नृत्तं ॥ महसे जुष्टं ॥ मित्यात्मते ॥ १९१ अधाबशिशं ॥ नधाय समामि
 पर्यता ॥ द्वितीयो द्वितीयैः ॥ प्राज नते ॥ एकं बीणावा ॥ २०१ द्वितीयं ॥ पाणिप्रं ॥ २१ तृतीयं ॥ रूपावधं
 २२१ तानृत्तं ॥ नृत्ताय जुष्टं ॥ इत्यात्मते ॥ २३१ आनंदाय जुष्टं ॥ तलवं ॥ २४१ अग्नये जुष्टं ॥ पीवानं ॥ स्थू
 लं ॥ २५१ पृथिव्यै जुष्टं ॥ पीरसर्पिरी ॥ २६१ वायवे जुष्टं ॥ चांडालं ॥ चांडालकर्मरांसाक्षा ॥ चांडालस्यायुक्त
 त्वा ॥ २७१ अंतरिक्षाय जुष्टं ॥ वंशानर्त्तिनं ॥ वंशं ॥ गृहीत्वानर्त्तनं ॥ २८१ दिवे जुष्टं ॥ खलति ॥ अतो
 नकशिरस्कं ॥ २९१ सूर्याय जुष्टं ॥ हर्यक्षं ॥ हरिताक्षं ॥ ३०१ नक्षत्रेभ्यो जुष्टं ॥ किर्भिकं ॥ कुर्बुरवरां ॥ ३१ चं
 द्रमसे जुष्टं ॥ किलासं ॥ ३२१ अर्द्धे जुष्टं ॥ शुक्लं ॥ शुक्लवर्णं ॥ पिगाक्षं ॥ पुरुषं ॥ ३३१ रात्रौ जुष्टं ॥ रुक्ताव

५

गं विजाहं ॥ १४ ॥ अथा नंतर मेता न हो विरूपा न्य रस्परं विरूद्रुपा नृप अनाज भते ॥ अ
तिदीर्घं १ अति कृत्स्नं २ अति स्तुलं ३ अति कृशं ४ अति शुक्लं ५ अति क्लेशं ६ अति कुल्यं ७ मेरा
हितं ७ अति लोभ सं सर्व शरीर व्यापि रोम युक्तं ८ एते अष्टा बभूवुः प्रब्राह्मणाः पशवो नवन्ति ॥ ए
ते अष्टा वपि प्राजापत्या प्रजापति देवताः ॥ अष्टा उज्जमाना जेभत इति प्रकृत्या दीक्षुर्दृष्टा ॥ अ
ति दीर्घादयो हो ॥ एवं हा विंशतिः शेषाः ॥ एकोना गंधः ॥ पुंश्चत्नी द्वितीयः ॥ कितव स्मृतीयः ॥ स्त्री
बश्चतुर्थः ॥ एते चत्वारोऽपि प्रभुरा प्रब्राह्मणाः सुद ब्राह्मणा वलियि क्तः ॥ ते चत्वारोऽपि प्राजा
पत्याः प्रजापति देवताः ॥ पूर्वैः सर्वे तेषां दुष्टातिर्न वेति ॥ एते सर्वे ॥ द्वितीयोऽष्टिने नियुनक्ति ॥ सर्वेषां
नियोगा नंतरं तान् नियुक्ता न्यु रूपा अहस्वशीर्षा पुरुष इति षोडशेना उवाकै न हो नृवदभि
होति दक्षिणा त उपविष्ट एव होतु वदिति प्रथमो सप्तमयो स्त्रिवध नं रूगंतानां प्रशा वेन सं
धानं च सहस्रशीर्षाः सुतो ३ पुरुष एवे ६ शो हतो ३ तावान स्पेत्यादि एवं शंसल धर्मणाभि
हो ॥ ततः प्राचं न क्रमेणा यथा देव तं प्रोक्षणादि ब्राह्मणा दीनो पर्यग्नि करणा नंतर नि

दं ब्रह्मणो इदं क्षत्राय तेवं सर्वेषां यथास्वं देवतो देशेन त्यागः॥ सर्वा न ब्राह्मणादि ब्राह्मणादी
नापर्यग्नि करणानंतरं मिदं ब्रह्मणो इदं क्षत्राय तेवं सर्वेषां यथास्वं देवतो देशेन त्यागः॥ सर्वा
न ब्राह्मणादीन् यूपेभ्यो बिसृज्यो जजति। तत एका दशिनैः पशुभिः संज्ञपनादि प्रधानयागांतं
वनस्पतियागं कृत्वा प्राकं स्विष्टकृतः अध्वयुराज्यं संस्तुत्य सकृद्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा गृही
त्वा पुरुषदेवतास्यो ब्रह्मादिभ्यः प्रावेहनीयेनुहोति। ब्रह्मणो स्वाहा १॥ अत्रायं नमस्तुभ्यः ३ तप
से ४ तमसे ५ नारकाय ६ पाप्मने ७ प्राक्तेयायै ८ कामाय ९ प्रतिकुशाय १० तृताय ११ जीता
य १२ धर्माय १३ नरि १४ ऋषे १५ नमीय १६ हसाय १७ प्राज्ञं दाय १८ प्रमद १९ मेधायै २० पैथीय २१
तपसे २२ मायायै २३ स्तुपाय २४ कुजे २५ शरकायै २६ ते २७ कर्मणे २८ दिष्टाय २९ मृत्युयै
३० प्रंतकाय ३१ नदीभ्यः ३२ ऋषीकाभ्यः ३३ पुरुषाभ्यामाय ३४ शंखवाक्परेभ्यः ३५ प्रयुग्म्भ्यः ३६
सर्वदेवजनेभ्यः ३७ प्रयेभ्यः ३८ ईयितोये ३९ पिशाचेभ्यः ४० यातुधानेभ्यः ४१ संध्वये ४२ नेहा
य ४३ प्रात्यै ४४ निरुतै ४५ प्रराधे ४६ निरुतै ४७ संज्ञानाय ४८ प्रकामोद्याय ४९ वराण्यै ५०
उसादभ्यः ५१ प्रमुदे ५२ द्वाभ्यः ५३ स्वत्राय ५४ प्रधर्माय ५५ पवित्राय ५६ प्रतानाय ५७ प्रशिष्टाय

ये ५८ उपशिताये ५९ मयी दाये ६० प्रमेभ्यः ६१ जवाय ६२ पुष्टे ६३ वीर्याय ६४ तेजसे ६५ रीराये ६६
 कीलाताय ६७ भद्राय ६८ श्रेयसे ६९ प्राधत्ताय ७० नीये ७१ प्रभाये ७२ अश्वस्यधियाय ७३ बर्षि
 यनाकाय ७४ देवलोकाय ७५ मनुष्यलोकाय ७६ सर्वभोक्तृकेभ्यः ७७ प्रवक्तृकेभ्यः ७८ मेधाय
 ७९ प्रक्रामाय ८० कृतये ८१ वेरहाय ८२ विविक्तये ८३ श्रेयसाय ८४ बलाय ८५ भूति ८६ प्रिया
 य ८७ प्ररिष्ये ८८ स्वर्गीयलोकाय ८९ अहिंसायनाकाय ९० मन्त्रवेद ९१ क्रोधाय ९२ योगाय ९३ शोका
 य ९४ क्षमाय ९५ उत्कृष्टलनि ९६ कृतेभ्यः ९७ वपुषे ९८ शीलाय ९९ निरुद्धे १०० रीरामाय १०१ यमाय १०२
 शर्वेभ्यः १०३ वसराय १०४ परिवसराय १०५ वसराय १०६ वसराय १०७ वसराय १०८ वसराय १०९ वसराय ११०
 रसाधेभ्यः १११ सरोभाः ११२ उपरुक्ताय ११३ नैरांताय ११४ नक्षत्राभ्यः ११५ पाराय ११६ प्राबाराय ११७
 तीर्थेभ्यः विषमेभ्यः ११८ स्वनेभ्यः गुहाभ्यः ११९ सानुभ्यः १२० वनेभ्यः १२१ बीनज्ञाय १२२ वरुणाय १२३
 तुजाये १२४ पञ्चाद्याय १२५ कृताय १२६ त्रेताये १२७ द्वापराये १२८ प्रास्कृताय १२९ मृत्यवे १३० अंतका
 य १३१ दुष्ट १३२ दुष्कृताय १३३ पाप्मने १३४ प्रतिशुक्ताये १३५ घोषाय १३६ अंतकाय १३७ अन्तयाय १३८ शब्दा
 य १३९ महसे १४० क्रोधाय १४१ प्रवरस्पराय १४२ वनाय १४३ प्रत्यंतोरापाय १४४ नमीय १४५ हसाय १४६

से ५३ त्रिः मते ५४ त्रिः नृनाय ५५ प्रानंदाय ५६ प्रज्जये ५७ अश्वि ५८ वायवे ५९ अंतरीताय ६० दि
 वे ६१ सूक्ष्म नक्षत्रेभ्यः ७० वं प्रमसे ७१ प्रह ७२ श्रे ७३ प्रहृत्कृत्प्रजापतये ७४ चतुष्टुत्वः प्रजापतये
 इति ७५ एता आग्नाहुतीर्जु होति एतेः स्वाहाकारं ते मंत्रैः । ततः स्विष्टकृदादियज्ञायति यो ते त्रु
 त्स्त्रविश्रुताः । ततः षोडशो । ततः सूयोरात्रिपर्यायाः । ततः प्राश्विनं । तस्यात्र प्रज्ञा तनांते नुयाना
 दिपत्नी संयोजांतं । व्यूहनेरेकादशिनी देवताना संकीर्तनां । पुरुषसंबंधि कर्मणामुत्पत्त्यात् ।
 ततश्च तुष्टे हनुत्पत्त्याः । पंचमे हनुत्पत्त्याः । तत्रश्च सुत्याद्यभाकः । तत्रपत्नी संयोजांतं दक्षिणा
 ग्निहोमयवभृथानं तं रसमिदाधानं । ततश्च कवद्वहि होमादि पूर्वा पात्रविस्तृ कर्मकर्मापव
 र्गता । बहिर्हिमांतमं वेति केचिद् । ततः सुवाहुत्या पुदनीयांतं । शकादश नृबंध्याः । तासां
 मध्ये तिस्रो मेत्रा वसराः । तिस्रो वैश्वदेव्यः । पंचबाहस्पत्याः । त्रय एव पशुपुरोडाशाः । शकं दे
 वतानां सहप्रदानं । त्रेधा नुष्टु देवसान्नीया । तदंते यजमान आत्मन्न ग्नी प्रयंते यो निरिति
 मंत्रेण स मागो साष्टाः संभृत इत्यनुवाकेनाध्याय समाप्तिपर्यंतं न सूर्यं नृप स्थाय पस्थाय

पश्चादव लो कनमकुर्वन्तराण्युत्त। न ग्रामं प्रति यावज्जीवमागच्छेत्। सर्वसंगपरित्यागं
 त्वाचलुर्धमाश्रममाश्रयेदित्यर्थः॥ प्रव्रज्यां स्वायत्तः। गार्हपत्ये धरा रणि मनुब्रह्मत्वा हवनीय
 उत्तरा रणिमात्मानं ग्रीसमाशोष्या रणं बुजेदिति॥ अथ पुरुषमेधानंतरं येदित्युत्तरी
 मवासेछातहित्रेधातव्यं ते सायमाहुतिं हुत्वा रणो रजनीसमाशोष्याग्निः संभृत्य इत्युत्तर
 मायरोनादित्यमुपस्थाप्य देवयजनमादीप्य गृहेषु प्रत्यागच्छेत्। ततः पुनर्येषां यज्ञानां क
 रोद्दृष्टा भवति ताकुल्युत्ति। इमं पुरुषमेधे ज्ञानप्रिया नूचानेभ्य एव पाठयेत्। ग्रंथतोर्थत
 स्तत्सर्वं यः। गृहसमागत्य निर्मथ्याग्निस्थापनं कुर्यात्॥ ॥ इति पुरुषमेधः समाप्तः॥ ॥
 अथ सर्वमेधस्य पद्धतिरित्येष्टे॥ ॥ सर्वकामस्य यत्तमानस्य सर्वमेधसंश्रको यज्ञो भवति। त
 त्र द्वादशास्य धर्मा भवन्ति अर्हर्गणात्यात्। तेन द्वादशदीक्षाः। द्वादशोपसदः द्वादशसुसाः। त
 त्र प्रथमो ग्निष्टुदग्निष्टामः। ततः द्वादशतः ततो वैश्वदेवस्तुतः। ततः सूर्यस्तुतः। ततो वैश्व
 देवस्तुतः। एते त्रैयत्तुष्टाः। ततो महाव्रतः। ततो वाजपेयः। ततो सोमयज्ञः। ततो त्रिगवस्तुष्टा

मउच्छाः। ततस्त्रयस्त्रिंशस्तोमउच्छाः। ततो विश्वदिसर्वल्लो निरात्रो द्वादशमिति। अथ वाम
 हाव्रतस्य स्थाने अश्वमेधस्य समस्तदमिकं कर्तव्यं। वाजपेयस्य स्थाने विकल्पेन पुरुषस्य
 मध्यममहर्दिति रात्रसंस्तु सधर्मकः। अत्र येन शुक्रेण ध्या मातृ प्राङ्। प्राजापत्य एव कापशुः।
 ततउष्ठी संभरणां। वैत्रशुक्रेण ध्यामेव विविरणां। सर्वमेधेनाहं य इत्येति वरणां। एकशविधे
 ग्निरेत्र भवति। प्राग्नि कं द्वादशा हिकं च सर्वं कर्म द्वादशा हवज्भवति। न्यग्रो अष्टे त्वविक्र
 हा व्याख्याताः। उपसग्राग्नेयी सुब्रह्मरणाः। अग्निष्टुतो मुख्यत्वेन तदमी नुग्रहात्। अग्न आ
 गच्छरोहिताभ्यां हृद्भानो धूमकेतो जातवेदे विवर्षणे। प्रागिरस ब्राह्मणां गिरस क्रवारा।
 द्वादशास्तुत्या मा गच्छ मधवेन यो ब्रह्मरा आगच्छेति। एको यूयः स च सप्त द्वादश रत्निः वाज
 पेयस्य षष्टारुः पक्षो। तस्य सप्त द्वादश रत्नि मूपनियमात्। इतरेषामह्ना मपरिमितपक्षाप्र
 ये रोगा विरोधात्। पक्षो मने नुग्राह्यतश्च। आश्वमेधिकं मध्यमं व्रतं स्थान इत्यस्मिन्
 द्वे श्वमेधवदेकविंशतिर्युपाः। तत्र मध्यमः स्वादिरो बहूना मनुग्रहात् इति विशेषः। इ

तरेविंशतिरश्वमेधवत् । मध्यमस्याप्रमारा मश्वमेधवदेवभवति । प्रविशेधात् । ॥ अग्नीषो
 मीयादेने सर्वसूपानामवट होमांतं पदानीनु समयेन । ततोमध्यमस्य सर्ववग्दानीतं कृत्वा
 पार्श्वसूपानां मेजेनादिचवाजे क्षणां तमप्यकृत्वा । दक्षिणोत्तराणां यूपारणां परिचयरादि
 च एव प्रष्टुपश्चात्तं भाभावात् । ॥ अत्र सर्वेषु हस्तुतोमायनं वेत्यनेनैव पक्षेण सबनीयाभ
 वंति । शतपथे प्राश्वमेधिके मध्यमे पंचमे हति तस्मिन् अश्वमेधमात्र भते ति पौरुषमेधि
 के मध्यमे षष्ठे हति तस्मिन् अश्वमेधमात्र पक्षान् । ॥ अत्र भत इति पश्वंतरविधानादे प्राजिका
 दक्षिणी पक्षयो रसंभवात् । तेन संस्था नुसारेण यथास्वं प्रति सुत्यंस्तोमायन पशवः सेव
 नीयाभवति । वैशाखापोर्गामास्या मग्निष्टुदग्निष्टुः । तत्राग्नेयः सबनीयः । ॥ अत्र सर्वे
 अहः प्राग्नेयाः भवति सवाः पुरो रुच रुग्नेया ग्रहग्रहानामत्रा अस्सजरास इत्याद्याः स
 तदशा अग्नेयाः प्राकृतमंत्रे स्थाने भवति । इतरमंत्रेषु प्राकृतदेवतापदस्थाने पद प्रा
 योगः । शौरवायन वचनात् सवनीयपुरोडाशादीनामप्याग्रेयत्वं । ततश्च वसापाकरणं
 जिर

त्वं न निर्वप्या जोक्षणा विभज्या त्वं वंशोपादानधिं उपदस्थाने निषदप्र योगः । वसापाकरणं
 अग्नेयसंस्वति च । तत्राग्नये नुसुमिनिपुते स्मस्य मित्रावरुणावने भागः । अग्नेः सरस्व
 ति याति भागः । अग्नेयमित्रावरुणावने भागः । अग्नेः सरस्वति वतस्त्वा भागमिवातं चने । निर्व
 प्य अग्नेयमनुष्टु मिति पुरोडाशास्य अग्नेये हरि वत इति धानानां । ॥ अग्नेये यूप एव ते इति करभस्य
 एवं सरोत्तं । तत्रावावा ॥ प्रादानमंत्रे । गत्रीरमिममभ्वरं कृधमये स्तु पूनममिति । सोममान
 मंत्रेषु । अग्नेये त्वावसुमते रुद्रवते । अग्नेये त्वादित्यवते । अग्नेये त्वाभिमाति द्यु इति प्रागया
 वाचने । न त्वदभ्यो मघवन्नेस्ति मरिती तग्ने अवीमि इति सोमायापने । ॥ अ० सुरं कृष्टे देवसो
 मायायनामग्नेयसु धनं विदे । ॥ प्रा० अ० अग्निः पायनामा त्वमग्नेय पायस्वति । उपो अ०
 ह होममंत्रे । स्वाहा त्वा सुभ्याग्नेये इति । इदमग्नेय इति त्यागः । उपमाजीने । ॥ अग्निभ्यस्त्वाम
 रोचिबभ्य इति । ॥ अंतयी नग्रह । उप या नग्रहो तो स्पतय छि मघवत्या हि सोमं अंतयीम मघवन्

मादयस्व। त्वाहात्वास्तुभवाग्नय रतिरिंद्रवा यवग्रहरो। प्रचायवित्यस्याः स्तुने प्रस्थापरा
 सइत्येका। नमो मा प्रग्नयेत्वेति गृहीत्वा प्रपग्नय पुनग्रहरो हरयो धूमकं तवोषग्नयः।
 उपयामगृहीतो स्पग्नेग्निभ्यास्तु। एष ते योनिः स योषोभ्यां त्वेति सादनं। ततो मे जावसराणां
 यात्रमादाय यजानो मित्रावसरा। दम। उपयाम। स्पग्निभ्यात्वा। तुरो अर्वा यराया वयमि
 ति पयसा अयरा। अत्रयं त्रैती धेनमग्नी युवं न इत्तूहः। परिमार्जनं। एष ते यो निरुक्ती पाहि। रं ता यु।
 ततो मंथियग्रहं। प्रथमिह विज्ञे। उपयामगृ। अर्का यत्वा मनो न येयि तिसं कुभिः स अयरा।
 एष जावाही त्वादनं। तत आग्रयराग्रहं। त्रीणि शातात्री दधेत्। उपयामगृहीतो स्याग्रय
 रासिः स्तुभृता यवपते। विश्वेभ्यस्त्वाग्निभ्यः परिमार्जनं एष। नि विश्वेभ्यस्त्वाग्निभ्य इति
 सादनं। तत उच्छ्रयग्रहं। उपयाम। स्पग्नेत्वा गृहृते। मि। एते मे बहव यस्तस्मैत्वा
 विल्लवेत्वा। एष ते यो निरुक्तीभ्यस्त्वेति सादनं। अत्रयं ग्रहं गृहीतमिति प्रकृति बत। प्रा

अनुवाक
 सा ४

१०

ध्विनग्रहरो। युत्वा हि देव स दः। उपयाम। स्पग्निभ्यात्वा। एष ते यो निरग्निभ्यां त्वेति साद
 ने। प्रवकोशा वाचने। वाचे मे वचे। धुवन्ताग्ने यमी स त्वेति। एवं त्रिषु। इदे वयेषु। अत्रयत्प्रकृति
 वद। हात्रादिवररो। अग्नि होत्रात्। अग्नी अर्धय आर्धय वात्। अग्नी प्रस्तारो वा शास्त्रात्। प्र
 निर्वृत्ता आस्तगात्। अग्नेयः होत्रात्। अग्निर्नेष्टात्। ग्रावो नेष्टात्। सबनी यप्रोडाशयागे प्रातः
 प्रातः सावत्स्ये अग्नेय पुतेडाशानामनुब्रूहि। अग्नेये पुरोडाशा अनुब्रूहि तान् प्रेषेति। इदमग्ने
 य इति त्यागः। सबनी यपुरोडाशादिष्वपि शाखाय नवचना इह एव युज्यता। द्विदेवस्य प्रचारे
 अग्नेयै निभ्यामनुब्रूहि। अग्नेयै निभ्यां त्रेषा शेषा मेके अग्निभ्यस्त्वेति। एवं सर्वेषां से
 केषु। मैत्रावसराणां त्विमे योः अग्निभ्यामनुब्रूहि अग्निभ्यां त्रेषेति। अन्ना मंथि प्रचारे। प्रातः प्रा
 तः अन्नस्य सर्वमधुश्च तोम्यये सोमा अस्थितो निति त्रेषः। होमं त्रेताष्टमेत्यत्रेत स्यात्
 ये सतमा नुहो न स्वाहोति विशेषः। इदमग्नेय इति सर्वत्र त्यागः। प्रशास्त्रममस यागे इदमग्नि
 भ्यां पोतु चमे सयागे इदमग्निभ्यां। प्रछावाक स्येदमग्निभ्यां। शेषे द्विदमग्नेय इति। रुतु

यागेषुपि वचना नि प्रकृतिवत्प्रातिपदिकं सर्वत्रानिपदं। ततरेणं प्राग्निग्रहणं। अग्निर्देवाणि
 आहुतः। इत्ययामः स्यग्निभ्योत्वा। परिमार्जनं प्रदक्षिणावृत्तिः। एषानि रग्निभ्योत्वेति सादृशं। इह
 मग्निभ्यो इति त्यागः। अप्रत्यक्षकृतिवत्। वैश्वदेवग्रहणे बिभ्वेभिः सोमं मभिः उपयामग्रहीते
 सि बिभ्वेभ्यस्त्वाग्निभ्यः। एषते योनिर्बिभ्वेभ्यस्त्वाग्निभ्य इति सादृशं। इदं बिभ्वेभ्यो निभ्य इति।
 उच्छ्रयविग्रहेषु देवेभ्यस्त्वेति पक्षे। अग्निभ्यस्त्वा देवाभ्य निति पक्षो तरे। अग्निभ्योत्वा देवाभ्य
 निति प्रथमे। अग्नयेत्वा देवाभ्य निति द्वितीये। अग्निभ्यामिति तृतीये। तथैव त्यागाः। बिभ्वे
 देवाभ्य मरुत इत्यत्र बिभ्वेन योरस्मान् स्मिन् वयमग्नीनाम् मरुतोऽस्यामेत्सूहः। माध्यादिनेष्यभि
 षवे प्रातः सवनं वत् देवि रूप इति श्रुक्रग्रहणं। अयमिति मंथिनः। श्रीति श्रुतेत्याग्रयणस्य
 एषु प्रातः सवनं वत् सर्वं। ततो मरुत्वती यस्य ग्रहणं। प्रायदिवे नृपतिं यच्छ। उपस्यग्नये
 त्वा मरुत्वते। एषते योनि अग्नयेत्वा मरुत्वतः इति ज्ञातः सवनं दुच्छ्रग्रहणं। सवनीयया
 गे प्रस्थितयागे वप्रातः सवनं वत्। प्रशास्त्रादि च मसयागे बिभ्वमग्नयेत्येव त्यागाः। मरुत्व

११

तीयानुवाचने। अग्नये मरुत्वते नुवाचने। अग्नये मरुत्वते नुवाचने। अग्नये मरुत्वते प्रेषेति। मरु
 मरुत्वती यग्रहणे। अग्ने शर्द्धमहते महीति। उपस्यग्नयेत्वा मरुत्वते। एषते योनि अग्नयेत्वा मरुत्व
 ते। कुठमरुत्वती ग्रहणे पित्राग्नीनां त्वेन स इति तथैव त्यागाः। माहिं दुग्रहणे। त्वां हिं दु तमाः। उप
 स्यग्नयेत्वा। एष निरग्नयेत्वेति। सोमस्य विनादित्यस्य स्थाने प्राग्नेयस्य विनादिति ततश्चाग्नयेत्वा
 एमिति तद्ग्रहणे। श्रुधिश्रुत्कर्णं। अथ्वरमग्निभ्यस्त्वा। ततस्तुरो अत इयि दध्ना अयरो बिभ्वे वा
 मरुदिति। जातवेदा अग्निभ्यस्त्वा। उपांशु सवनेन निश्रुते। बिभ्वे न्नग्नयेत्वा सोमपीय इति। अ
 नुवाचने अग्निभ्यो नुवाचने अग्निभ्यः प्रेषेति येष्येति प्रकृतिवत्। त्यागे चाग्निभ्य इति। तृतीया
 सवने श्रीति श्रुतेत्याग्रयणग्रहणं प्रातः सवनं वत्। प्रस्थितयागे तीयां आशीर्वतो ग्नये सोमनि
 ति। सवनीयया गे प्रातः सवनं वत्। प्रशास्त्रादि च मसयागेषु प्रातः सवनं वत् त्यागाः प्रातिपदिकमा
 त्रे हेनसा विग्रहणं। महो अग्नेः सभिः रीमह। उपयाः स्याग्ने यो सि वतो देवा यत्वाग्ने यो देवाया
 ज्ञयनु देवा वाग्नेयं प्रेषेति। त्यागे व्यवं। महो वैश्वदेवग्रहणे। उपयामः शिशुषामा नमः। अग्निभ्य

स्त्वा। एषतेयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वाग्निभ्यः धृतयोगेसोऽप्यगिच शारवायनस्य जादग्रेयैवे। अग्नेयस्य
यजेति। सोमस्य यजेत्यस्थाने। अग्निमासते इदमग्निभ्यः इति त्यागः। अग्नेयस्य अग्नेर्वसु
मतरति विश्वा देवा च। तो नैरुजितंति। अग्निर्वनस्य तिरग्निर्वसुमानि त्यादिदेवान् अग्निमुपेति।
हरियोननग्रहरो। उपयामगृहीतोसि हरि रसि हरिये। ननो हरिभ्यां स्वाहयो धीनास्तु सस्तोमा अ
ग्नय इति यत्पयं तं सर्वत्र देवतोपदस्थाने ग्निपदप्रयोगः। अत्र सर्वेष्टः सुदिविजय सुमये स
र्वो भोदिभ्यो य इव्यानीत भूमिपुरुष सहितं आलरास्ववर्जितं। तद्दशाधा विभज्यास्वमध्वर
त्पदं दशमविभागस्य दक्षिणात्वेन दानं। प्राचीदिग्द्वयस्य दशमभागमध्वर्योः। दक्षिणादिद्वय
स्य दशमभागं ब्रह्मराः। अपरदिग्द्वयस्य दशमभागमध्वर्योः। उदीचीदिग्द्वयस्य दशममुक्ता भुजिति।
प्रतिपुरुषारां। मुख्यभागमध्वे प्राकृतो विभागः। अत्र द्वादशाह बर्दस्य वर्जितानां सर्वेषाम् आपत्ता
नं याजोततामाध्वदिने बनीयवत्ततीवरी रांग्रहारां सुक्रामताध्वत्वं प्रस्तमिने सर्वेष्टानि पु
यजमानकृत्कंसमिदोक्षानं। हरियोजनांते रस्वः सुत्या निति प्रेषः। प्रथमां त्यवर्जं बहिष्यवमा

११

नानां स दस्युपाकरां इत्यादिभवति। इत्यग्निधृतः। अस्य वैकाह रूपस्य प्रथम्यो गेसो
सुक्रयेराभि मंत्रो यथा ध्वनन स्यात्त्वनेय ध्वत्वाय। अनुत्वा मछे सुनये सोमति त्वहः। इदस्य
योनिरसी इत्योतमि त्वत्रेवाभावाः। इदपदस्य देवतावाचित्वाभावात्। अथ सुरित्यत्र कृत्। उपर
वपरितेखे। ब्रह्मती मज्जयेवाचं वदेति। प्रातर्वैशाख कृत् प्रतिपदि इदमुदुच्छासस्तोदितो
यमहः। अग्नेये द्रामे दोवसनी योपसु। अत्र सर्वेष्टा हरेद्राग्नासुहृत् रागमत्राश्च। प्राकृतमं
त्राणां स्थाने प्रापश्चित्पिप्युरियाद्याः सप्तदशे प्राभवंति। तत्र येषु मंत्रेषु स्वभावत इदपदना
स्ति तत्रोहो भवति। स्वाहात्वा सुभवे शय। इदमिदं शयेति त्यागः। देवेभ्यस्त्वा मरीचियेभ्यः। एवमं
तर्पयेवि। रे इवायवग्रहरो। प्रापश्चित्पिप्युः विवाजानि प्रायत्वा। अपग्रह्य पुनग्रहरो। गाव
पावतां रूपया। उपयामगृहीतो सी प्रायत्वे शये शयत्वा। एषतेयोनिः सजोषोभ्यां त्वा। मेत्राव
रुगाय हरौ। देयघसूरः नगः। उपः सी प्रायत्वा अयरो। तो धेनुमिं देयुवंन इति। एषतेयोनि
रिद्राभ्यां त्व। शुक्रस्य तं प्रत्नया। मंत्रिनोयं वेन इति। प्रकृतिवत्। प्राययरास्य। प्रातिध

तं परितः स्थे। उपयामगृहीतोऽस्याः अयरो। सुभूताय पवते विष्वेभ्यस्त्वेन्द्रेभ्यः एषते योनि विष्वेस्त्वे
 द्रेभ्यः॥ ॥ ध्रुवग्रहणोऽब्रवेमेहं दमानावाः सपेयतः। उपयामगृहीतोऽसि ध्रुवोऽसीति प्राकृतं
 वत्। एषते योनि निरिद्राय त्वेति सादनं। ॥ आश्विनस्य। आसुते सिचनः षमं। उप० सीद्राभ्या
 त्वाः एषतिद्राभ्यात्वाद्देवत्येषु इति श्रुत्वा नैन्द्रसीतस्वेति प्रयोगः। हि देवत्यं प्रगरे। ईद्रयेन्द्राभ्या
 मनु०। ईद्रयेन्द्राभ्यां प्रेष्य। शेषासे के ईद्रेभ्यस्त्वा। नैत्रावरुणाश्विनयोर्निद्राभ्यामनु०। ईद्राभ्या
 प्रेष्यति। प्रशास्त्रादिचमसेषु यागेषु यागे देवतापदमात्रस्य विपरिणामो न बचनानां। अग्नयो
 अस्ता राश्राग छेति छंदो गस्तु वै दृष्टानात्। क्रतुयागेष्वप्येवं ईद्राग्रग्रहणोऽवृत्तिर्भ्यः। सखा॥
 उप० सिद्राभ्यां वैश्वदेवग्रहणोऽईद्रिमस्यं गोजसा। उप० सि विष्वेभ्यस्त्वेन्द्रेभ्यः। एषते योनि वि
 श्वेभ्यस्त्वेन्द्रेभ्यः। उच्छ्राविग्रहेषु देवभ्यस्त्वेति पक्षे ईद्रेभ्यस्त्वा देवाव्यमिति। पक्षांतरे प्रथमे ईद्राभ्या
 त्वा देवाव्यमिति। द्वितीये तु प्राकृतं। तृतीये ईद्राग्नीभ्यात्वा देवाव्यमिति। द्वितीये तु प्राकृतं। तृ
 तीये ईद्राग्नीभ्यात्वेति। माध्यंदिनेषु शुक्रामिथिनोः प्राकृतिवत्। आग्रयणा स्याति चंतमिति।

१३

मरुत्वतीयस्येन्द्रो वज्रमवृणोदिति। महामनुकृत्वतीयस्य कृतस्त्वमिद्रेति। माहं द्रुस्य माहं ईद्रो य
 त्ति रजसेति। ति विशेषः। ननु महा ईद्रो नृवदिति। उपयामगृहीतोऽसि महं द्राय त्वेति ग्रहणा सादनं।
 ईद्रमहं द्रायेति त्यागः। आदित्यग्रहणो प्रकृतिवद्वेदो मंत्रोऽग्रंते ईद्रेभ्यस्त्वेति विशेषः। अयरोऽनु० आ
 तन ईद्रायां दुधुक्षन्निद्रेभ्यस्त्वा। उपांशु सवनेन निग्रहो। विवस्वन्निद्रेभ्यस्त इति। अनुवाचने
 ईद्रयोऽनु० ब्रूहि ईद्रेभ्यः प्रेष्य। तृतीयसवने प्याति चंतमि त्याग्रयणाग्रहणोऽसि। प्रातः सवनं दुच्छ्राय
 हणं। प्रशास्त्रादिचमसेषु प्रतिपदिकमात्रे हेन त्यागः। सावित्रग्रहणो ईमं ते धियं० ननु उप०
 सी देवाय स्त्वेन्द्राय। देवायेन्द्रायानु० ब्रूहि देवायेन्द्राय प्रेष्य। महा वैश्वदेवग्रहणो। विष्वे उप० सि
 सुशमः। नः विष्वेभ्यस्त्वेन्द्रेभ्यः एष० विष्वेभ्यस्त्वेन्द्रेभ्यः। अग्निमारुते त्यागे ईद्रमिन्द्रेभ्यः। पात्री
 जतग्रहणे। ईद्रा उप० तृतीयसवने ईद्रेभ्यस्त्वेन्द्रेभ्यः। ईद्रमिन्द्राय। अग्र्यदक्षिणादानादिसर्वप्रथमा
 सुत्यावत्। ईतीन्द्रसुत्। ततो वैशाख कृत्स्न द्वितीयाया स्तूर्य सुदुच्छ्रास्तृतीयमहः। आग्ने

ये वा नो हो पश्च। सुबलराणां सोऽरी सूर्या गच्छ हरि वः प्रा गच्छति। अत्र सर्वे ग्रहाः सोऽरी। तद्गुह्यं न
 जायते विना दुःखं दद्यात्। सप्त दश सोऽरी। प्राकृतं मंत्राणां स्थाने भवति। अन्यत्र सर्वत्र देवतापद
 स्थाने सूर्य पदं प्रदं प्रयोज्यं। प्राकृतं प्रादानं त्रेगनीर निमध्वरं रुधिरं सूर्यो यस्तु पूतममिति निति। सो
 ममानं त्रेषु सूर्या यत्वादि त्यव ते सूर्या यत्वाभिमाति घ्न इति वाचने। न त्वदप्यं सूर्या स्तिमडिता
 सूर्यं ब्रवीमिति। सोमाप्यायने। प्यायतां सूर्या ये कथन विदे। प्रातुभ्यं सूर्यः प्यायतामा न्वं सू
 यो यप्यायस्त्विति स्वाहात्वा सुभव सूर्या येति प्रकृतिवत्। सूर्येभ्यस्त्वामरी प्रियेभ्य इति वाशे।
 प्रवायवस्य ग्रहो विभ्रा दुहन्ति। राहुनि सूर्या यत्वा। अथ गृह्य पुनरग्रहो। उदुस्यं जा सूर्या
 सूर्या यभ्यां त्वा। एष ते सजो बोभ्यां त्वा। मैत्रावरुणास्प। येतापावेकं पश्यति। उप सूर्या भ्यां त्वा।
 अथ यरो तां धेनुं सूर्यो यवं न इति। एष ते योनिः सूर्या भ्यां त्वा मुक्तामं धिनोः प्रकृतिवत्। प्राय
 यरास्प चित्रं देवानां धम्। उपयामगृहीतो स्याय यरो। सि प वते। विध्वेभ्यस्त्वा सूर्येभ्यः १४

एष विध्वेभ्यस्त्वा सूर्येभ्यः। उच्छ्राय ग्रहो उपया सूर्या यत्वा। दुहते व नि। यमे सूर्यं ह हृष
 इति। भ्रुवस्य प्रा न इडाभिः नीषा। उपया। सि भ्रुवो मीति। आसादने। एष ते योनिः सूर्या य
 त्वा। साध्विन ग्रहं देवा व ध्वर्युः जाये। उप सूर्या भ्यां त्वा एष ते योनिः सूर्या यत्वा। प्राधि
 न ग्रहं देवा व ध्वर्युः जाये। उप सूर्या भ्यां त्वा। एष ते योनि मी ध्वी भ्यां त्वा। द्वि देवसेषु क
 व सौर्य मीत्तस्वेति। द्वि देवस्य प्रचारे। सूर्या यत्वा सूर्या भ्यां इति शेषा सेचने सूर्येभ्यस्त्विति। मैत्राव
 रुणाध्विन योः प्रचारे सूर्या भ्या निति प्रेषो। प्रास्थित प्रेषे मधुश्च्युतः सूर्या यत्वा सोमानिति। प्रा
 शास्तु वमसही मे दं सूर्या भ्या मि त्युवा कचमसेच। पोत्तु वमसे सपेभ्य इति। अन्येषु स
 र्या येति तृतीये सवने प्रेषे। माधं दिने च सूर्या येति सवने वमसेषु। कतुग्रहेषु पिब वनाना
 म विरिगा मस्त्यगेषु। मैत्राग्रहो। यदद्य कश्च ते वशे। उप सूर्या भ्यां त्वा। एष सूर्या
 भ्यां त्वा। वैश्वदेवग्रहो। तरति विश्वदर्श चने। उप विध्वेभ्यस्त्वा सूर्येभ्यः एषा निर्विन्धे

न्यस्त्वा सूर्येभ्यः । उच्छेद्य सूर्येभ्यस्त्वा देवाच्च निति देवेभ्यस्तेति मंत्रप्रहोः । पक्षोत्तरं तु सूर्याभ्यां त्वा देवा
 व्यमिति प्रथमात्ययोः सूर्याय त्वेति । न ध्रुमे । तथैव त्यागाः प्रपि । नाध्यादिने भिषवैर्पूर्ववत् । शुक्रमंथि
 नो ग्रहणं प्रकृतिवत् । आश्रययोगि चित्रं देवानां निति प्रातः सवनवत् । मरुत्वती यस्य ग्रहोः । तस्य सूर्य
 दे० मन्त्रे उप० । सि सूर्याय त्वा मरुत्वेन सा दने वैवं उच्छेद्य ग्रहोः उप० । सि सूर्याय त्वा वृहद्देवे सूर्ये वृहद्
 य इति । प्रस्थितया जेमं धीवतः । सूर्याय सोमामिति । मरुत्वतीया नुवाचना दौ सूर्याय मरुत्वेन नु
 ब्रूहि । सूर्याय मरुत्वेन ब्रूषति । महा मरुत्वतीयेय ग्रहोः । तन्मित्रस्य चरु० भवति उपया मरुतीतो
 सि सूर्याय त्वा मरुत्वेन । सा दने व्येवं । कुंठ मरुत्वतीये । उपया० सूर्याणां त्वेजस इति । नाहं दे । व
 रामहं ग्रसि० प्रसि० उप० । सि महा सूर्याय त्वा । तथैव सा दनं । उच्छेद्य सूर्याय त्वा देवा व्यमिति । आ
 दित्यं ग्रहं त्व सूर्येभ्यः रक्षाभ्यं सूर्येभ्यस्त्वा । प्रपद्यस्व । आद्यं त इवः दीक्षि म सूर्येभ्यस्त्वा । अथ रा
 त्र्याग्निं बाहुदितो० यो । सूर्येभ्यस्त्वा मि अगो । विवस्वन्मूर्धैव त इति । सूर्येभ्यो नु ब्रूहि सूर्येभ्यः ज

१५

सूर्यापत्नीवन्निति ४

प्र० । तृतीय सवने षि चित्रं देवानां नित्ययपराग्रहणं प्रातः सवनवत् । उच्छेद्य । नीचोऽग्राशीवतः स
 र्याय सोमाद ग्रस्थितानिति प्रेवः । सावित्रग्रहोः । आकृष्टे न रजसा० पश्येत् । देवाय त्वा सूर्याय ।
 देवाय सूर्यायानु ब्रूहि । देवाय सूर्याय प्रेष । महा वैश्वदेवग्रहोः । विश्वेभ्यस्त्वा सूर्येभ्य इति । पत्नीव
 तहोमोः । इदं सूर्याय पत्नीवते । प्राग्निमारुते इदं सूर्येभ्य इति । उच्छेद्य ग्रहोः पुंस्योभ्यां त्वा देवाव्य
 निति सर्वेषु । त्यागाश्च । सूर्यासिंहारियोजनो हरिभ्यां त्वा सूर्योद्धिताः स हसोमाः सूर्यायेति द
 क्षिणादिसर्वं प्रथमस्तुत्याहवत् । ॥ इति सूर्यस्तुतः ॥ ॥ प्रस्य चेकाह स्पष्टतत्रे प्रयोगे सोमं अ
 यरणमिमं त्रोगेषु धाध्वनस्या तु सूर्याया धाधापेति । प्रच्छेद्य सूर्याय सोमामिति चोहः । उपरा
 त्परिते इवने । एहती सूर्याय वाचं बदेति विशेवः । । ततो देशां रक्तात् मरुतीयायां वैश्वदे
 वस्तु दुच्छात्तुर्थमहः । प्राग्नेयैर्वाजैर्हो सवनी यपश्च । प्रत्रवेष्ट देवी सुब्रह्मरणा सुब्रह्म
 रणे । ३ विश्वे देवाः प्रागच्छतेति । प्रत्रग्रहाः सर्वे वैश्वदेवाः भवन्ति । तज्ज ह्रामंत्राश्च प्रचारज

इत्याद्याः सुप्तदशवैश्वदेवाः ने प्राकृताः ॥ अग्नयेषुमन्त्रेषु देवानां पदस्थाने विश्वदेवपदप्रयोगः ॥
 तत्राद्यादाने गभीरमिमध्वरकृतिविश्वेभ्यो देवेभ्यः अहो ह्येयं कृत्स्नं ते वशे ॥ उप० सि सूर्या
 भ्यात्वर्यसूर्योभ्यां त्वा ॥ विश्वेदेवग्रहो ॥ तरति विश्वदर्श० वनं ॥ उप० विश्वेभ्यस्त्वा सूर्येभ्यः ॥ उच्छ्र
 सूर्येभ्यस्त्वेदि वायुमिति प्रथमोत्पयोः सूर्यायत्वेति मध्यमे ॥ तथैव त्यागाच्च पि ॥ तां धादिनेभि
 ष्वेपूर्ववत् ॥ शुक्रा मृगिने ग्रहो व्रकृतिवत् ॥ अग्रयणे चित्रं देवानां मिति प्रातः सवनवत् ॥ म
 रुत्वतीयस्य ग्रहो ॥ तस्यैव स्य दे० मस्ये ॥ उप० यामग्रहो तो सि सूर्यायत्वा मरुत्वते ॥ सादनेये
 ज्ञे ॥ कुंठमरुत्वतीये ॥ उप० या० ॥ सूर्याणां त्वानमइति ॥ माहं दे० ब्रह्महं अस्मि ॥ उप० सि महासूर्या
 त्वा तथैव सादनं ॥ उच्छ्र सूर्यायत्वा देवाय मिति ॥ आदि त्यग्रहं ॥ बह्वयं अत्र ॥ इदमभ्यसूर्येभ्य
 त्वा ॥ अप० गृह्य ॥ आद्यंत इव ॥ दीधिमसूर्येभ्यस्त्वा ॥ अग्रयो ॥ आद्या देवा उदिता ॥ द्यौः ॥ सूर्येभ्य
 त्वा मिति अरो ॥ विवस्वत्सूर्येभ्यो तरति ॥ सूर्येभ्यो नु ब्रह्म ॥ सूर्येभ्यः जेष्य ॥ तत्तीयसवनेपि चित्रं

१६

सु

देवानामिति आग्रयणग्रहो ज्ञातोः सूर्यतममिति ॥ सोममानो विश्वेभ्यो देवेभ्यो वसुमश्रोमिमे ॥
 विश्वेभ्यो देवेभ्यो आदि त्यग्रहो मिमे ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यो भिमाति हभ्यो मिमे ॥ वाचने ॥ न युष्मद
 भ्यो विश्वे देवाः ॥ अस्ति मर्दिता विश्वे देवा व्रवा मिवा ववइति ॥ सोमोप्यायने ॥ अयं अयं अयं दे
 वसोमाप्यायतां विश्वेभ्यो देवेभ्यश्च धनविभ्याः ॥ प्रातुभ्यं विश्वे देवाः व्यापतामात्वं विश्वेभ्यो दे
 वेभ्यः व्यायस्विति ॥ होमे स्त्वाहात्वा सुभवा विश्वेभ्यो देवेभ्यः ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यस्त्वा मरीचियेभ्यः ये
 इवायवग्रहो ॥ जनाहजेहं ॥ नियुत्वानि श्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥ अप० गृह्य पुनर्ग्रहो ॥ इदं वायुवृह
 तंगरी ॥ उप० सि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः सादने ॥ एष ॥ विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥ नेत्रो वरुणाग्रहो ॥ व
 रुणा प्राविताभु ॥ धस्ता ॥ उप० विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥ अग्रयो ॥ तां धेनुं विश्वे देवाय पमो विश्वाह
 तिसादनं सर्वत्र सदृशमेव ॥ शुक्रा मृगिने ग्रहो व्रकृतिवदाग्रयो व ॥ उच्छ्र ग्रहो ॥ उप०
 सि विश्वेभ्यो देवेभ्यो वृहज्ज्ञो वयस्वजाः उच्छ्र बं गृह्णामि ॥ यद्दे विश्वे देवा वृहदय इति ॥ ध्रुव

ग्रहरोऽग्रान्तराभिः सादने विष्वभ्यस्त्वादिवेभ्य इति । आश्विनग्रहरोऽग्रधिन ईदृषोऽग्रान्तरा
 उपया विष्वभ्यस्त्वादिवेभ्यः सादनेष्वेवं । द्विदेवत्या वेत्तरो वकाशावावने रुक्ते स्वेदेवनीहस्त
 ति । द्विदेवत्यागेषु । विष्वभ्यो देवेभ्यो नु ब्रूहि । विष्वभ्यो देवेभ्यः प्रेष्यत्येवं सर्वत्र । विष्वभ्यस्त्वा
 देवेभ्य इति शेषाः सैके । वस्तुतयागे मधुश्रुती विष्वभ्यो देवेभ्यः सोमानिति प्रेषः । इदं विष्वभ्यो दे
 वेभ्य इति सर्वत्रत्यागः । शेंद्राग्नयहे विष्वभिः सोम्यमिति । वेष्टदेवगहे तु मास इति प्रकृतिवत् ।
 उच्छेषु विष्वभ्यस्त्वा देवाः व्यनिति सर्वेषु । माध्यंदिने मरुत्वतीये ग्रहरोऽग्र ईदृक्कराऽनु
 र्णत । उप० सि विष्वभ्यस्त्वादिवेभ्यो मरुत्वा इति सादनेष्वेवं । उच्छेप्रातः सवनवत् । मरुत्वतीया
 नुवाचने विष्वभ्यो देवेभ्यो मरुत्वा नु ब्रूहि । विष्वभ्यो देवेभ्यो मरुत्वज्ञा प्रेष्यति । महा मरुत्वती
 यग्रहरोऽईदृग्नी मित्रावरुणाऽमृत्यै । उपयाऽसि विष्वभ्यस्त्वादिवेभ्यो मरुत्वा इति सादने
 चैवं । विष्वेवात्वादिवानामेजस इति कुठमरुत्वतीयग्रहरोऽनो हं ग्रहरोऽग्रस्मिन् द्रा० देवा

११

त्वर

उप० सि विष्वभ्यस्त्वानहा देवेभ्यः । सादने मयेवं । उच्छेषु विष्वभ्यस्त्वादिवेभ्यो देवा व्यनित्येव सर्वे
 शुः । आदिन्यग्रहरोऽग्रवीचोऽग्रम्राऽयजत्राः विष्वभ्यस्त्वादिवेभ्यः । अयग्यस्य पुनर्ग्रहरोऽविष्वभ्य
 मरुतोऽग्रस्ते विष्वभ्यस्त्वादिवेभ्यः अयरोऽविष्वदेवाऽरुणतेन मादयध्वं विष्वभ्यस्त्वादिवेभ्यः
 निश्रगे विवस्वतो विष्वदेवा एषवाः सोमपीयस्तस्मिन्मध्व इति । विष्वभ्यो देवेभ्य इति प्रेषोऽत
 तीये सवने प्रकृतिवदाय ह्यराग्रहरोऽउच्छेप्रातः सवनवत् । आशीर्वतो विष्वभ्यो देवेभ्यः
 सोमान्प्रस्थितानिति प्रेषः । सावित्रग्रहरो देवेभ्यो हि प्रेषः । उप० सि विष्वभ्यस्त्वादिवेभ्यः । विष्व
 भ्यो देवेभ्यो नु ब्रूहि । विष्वभ्यो देवेभ्यः प्रेष्यति प्रेषोऽमहा वेष्टदेव प्रकृतिवत् । प्राप्तीवत होवतो
 मे विष्वदेवाः पत्नीवतः सनुयो देवेन वष्टा सोमं पिब स्वाहेति । इदं विष्वभ्यो देवेभ्यो पत्नीव
 द्यः । इदं विष्वभ्यो देवेभ्य इत्याग्नी मारुते त्यागः । उच्छेपिग्रहरोऽसि विष्वभ्यस्त्वादिवेभ्यो देवा व्यमि
 ति त्रिष्वपि ग्रहरो मंत्रः । त्यागश्च । हरियोजने । उप० सि विष्वदेवास्तु हरियोजना हरिभ्योत्वा ।

हयोर्द्वान्मुखसहसोमाविश्वेभ्यो देवेभ्य इति । इति वैश्वदेव स्मृत् । अस्मिन्व तंत्रे सकोह सोमक
 यशपभिर्मंत्रेण पुषाध्वन स्यात् । तद्विश्वेभ्यो देवेभ्यो ध्येभ्यः । अष्टे हि विश्वेभ्यो देवेभ्यः । सोमस इति ।
 उपरवपरितेखने । वृही विश्वेभ्यो देवेभ्यो वाचं वदेति । प्रातर्वैशाखं कृत्वा चतुर्थ्या महाव्रतं तम
 ग्निष्टोमसंस्तु पंचममर्हति । तत्राग्नेयः सर्वनीयः । प्राजापत्यउपाखं स्यात् । विन ईंद्र इत्यतिग्रा
 ह्यवज्जुहोरा । वारो नशो तन्नं तु नाष्टोपकरणं । दिसर्वं महाव्रत धर्मी ॥ ॥ प्रातर्वाजपेयः ष
 छमर्हति । तत्र सर्वे ध्युह्यश्वादिक्मसर्वं ग्रहपशुतिरिक्तस्तोत्रात् वाजपेयवत् । सोमक
 यकाले सुगया प्रवृत्तां वीक्ष्य रागादि लिप्या दनां तं च । व्रतस्थाने त्राश्च मेधिकमध्यमपक्षे
 सर्वे तद्धमरिशना दानाश्चात्मना दयो नवंति वाजपेयस्य । नेवोरुषमेधिकमध्यमपक्षे
 पुरुषात्मनादिकं सर्वं तदीयं भवति ॥ ॥ ततः प्रातरतो र्यामः सप्तममर्हति । अ
 त्रातिरात्रिकाश्चत्वारः स्तोमायनपश्चात् । अग्नेयेन्द्राग्नेन्द्रसार स्वता । अत्र प्रातः सर्व

१८

३१

निःप्रातिरात्रिकाणां चर्णां पशूनां वषा होमांते सर्वे होमो भवति । तत्र सर्वे वसुना तं प्रा
 णिमात्रमप्रमार्गिमात्रं च । प्रतिषिद्धं होमार्थं प्रति कल्पयंति । तत्र जुहोति धर्मोऽसर्वे त
 र्त्सं पदार्थाः प्राणिनां वषा न भवति तेषां त्वचज्जुहोत्यो कृत्य जुहो
 ति नावदाना । निचपंच तां वषा एव जुहोति । न ह दद्यादनाति । तेन पशूनां मारयित्वेनांगुष्ठ
 पर्वमात्रं वषाग्रं जुहोति । कर्त्तव्यं पुषाध्वनता नो संभ्रष्ट । अथ ध्यो वीहियवाद्या । वनस्य
 तपश्चाश्चत्वारः मवधे दुवराद्या । संव्रष्ट रीः । तं प्रोषधी वनस्पतीनां संव्रष्ट । हवनीये
 प्रक्षिरेति । कीडशीना मोषधी वनस्पतीनां । मुक्ताणां माद्राणां च । सर्वप्रकारमन्नं वीहि
 यवगा धूममुजादिकं वजुहोति । सर्वासां स्थावरजंगमाना मेकैका व्यक्तिं जुहोति । सत्त्वा
 राणां चान्तानां मवदानमात्रं जुहोति न सर्वा व्यक्तिरशक्यत्वात् । तत्र पात्रासादनं । अर्पणीति
 होत्रहवशिधान्य संख्याकाः पात्राः । प्रतिषिद्धं वर्जितं यज्ञिय सर्वप्राणिजातीयमेकैकां ।

४
 ओषधिवनतिचर्या। प्रतिषिद्धवर्जितानि सर्वध्यानानि च। ओषधि-हृत्स्यति चर्यास्य धान्या
 नां च प्रतियन्त्रैकैकचतुर्मुह्यहरा। ओषरा इतरा मात्री रां संसागी। यथावती पशुनां केव
 आनी वपानो ग्रहरा उदरमध्यादप्रवपाकानां त्वयुक्तत्वेन। ततो यपानां त्वचां संधश्च धान्या
 नां प्रासादात्तं विद्यामासादनं प्रालेभः। मुहो निवदाः स्य भागो। नेत्यपरे। प्रधानं होमे उपसा।
 र्धवपानां सवदानं त्वचां च ओषधिवनस्य तीमां संधश्च सर्वानन्नानीन् चैकत्रैवाचदानं प्रत्य
 पस्तरां। तदेवाग्निस्तदादित्य इत्यध्याये महिमः। इदमात्मने इति त्यागः। कुत एतत्। तदेव
 सर्वमेधो ध्यायन् प्रात्मा देवतः स सह नि सर्व होमे विनियुक्त इति। कात्यायनोक्तैः। संप्रदायोक्त
 प्रकारस्तु निर्मूल इव वृक्षपते। ततः सर्पणादिकं विदोषे धिवनस्य तीमां संधश्च सर्व होमा
 लूबेमाहवनीये प्रतिक्ररणमेव कुर्वति। न होमां। होमसा धनभूतेषु वपा भागान्नादिषु प्र
 कीरं त्यपरे। तच्छक्तं प्रातिरात्रिकं यस्मिन्तृतीयं सवने पि प्रातिरात्रिकं पशुनां बुधुतेषु

१६

स ४

वनस्य तियागात् प्राकुपा प्रासादनादि प्रातः सवनं देवपुनः सवे होमं कुर्यात्। प्रत्रयज्ञाग्रतो ह
 रमित्यनेनाध्यायेन सर्व होमः। कार्यरति हरिस्वामिनः। ततो वनस्य तियागादि॥ ॥ अत्र कुरु
 त्रे। यदहरतो यीमातदहः सर्वा ओषधीः सर्वाश्च वनस्य तीः संधश्च प्राहवनीये तदेवाग्निरिति
 प्रत्युपं प्राक् स्मृष्टिं निष्कृष्टिं यजुषो जुहोतीति। यज्ञाय यज्ञियां तदुत्प्राणि। ततः षोडशी
 ततस्त्रयोरात्रिष्वधीयथाक्ताः। ततः प्राश्विनशस्त्रं कचमसयागाः। ततस्तिरोहो येष्वर्ध्वं च
 तुर्यः पर्यायोरात्रि पर्यायवत्। तत्र स्थिरावत्र यस्मिंश्चाबहमनवमानुष्य संस्थे। तत्राप्येष्टा
 वाग्नेयैश्च ज्योसवनीयो। ततो विष्वज्जितिरात्रो दशममहः। तत्र च त्वरितोरात्र पशवः प्राग्नि
 येष्टा ज्येष्टा सारस्वताः सवनीयपशवः। प्रत्रयः बहिष्यवसानं बहिर्नवति। अग्निष्टुति च
 छंदोगवशात्। अहो न बहिष्यवमानैः स दसि स्तुवीरन् प्रथमा दहो न्यत्रेति छंदोगसूत्रा
 प्राश्वमेधिकवर्जशेषेषु स दसि। तिस्रो नु बंध्याः त्रैधातवह दवसानिया। ततः प्राग्निर्वा

ययस्या। तदंते सायनाहुतिः। प्रादीप्यप्रवेशनंचेति। कर्कसंप्रहाय मते पुरुषाश्च गोव्यजाः
 चपंचपशवः प्रत्येकं स्तोमायन देवताभ्यः प्रातंभ्यंते। वपाप्रचारकाले च प्रातःपुष्पशूर्नामधे
 ये च यावंतो गोव्यजाः तेषां वपा होमः कार्यः ये च वपाकाः पुरुषाश्च तेषां वपा स्थाने त्वत्कृत्यो नु
 त्यजुहोति। प्रेषश्चैवं। प्रजये पुरुषस्याश्वस्योस्त्रस्य मे प्रस्य छागस्य त्वग्बपाभ्यो मे दसो नु
 ब्रूहीत्येवं प्रति देवमुच्चारणीयं। संभ्रश्च स्पवेदिमध्ये प्रकरणं। सर्वान्नेनैव केवलेन सर्व
 होमोजुहोति। तत्रापि घृतसृभ्यस्तोमायन देवताश्च त्वारि चतुर्भुष्टि कानि गृहीत्वा प्र
 जये स्वाहा इन्द्राग्निभ्यां स्वाहा इन्द्राय स्वाहा। सरस्वत्यै स्वाहेत्येवं उक्तवाले होमः। एतन्मय
 ध्यानघटते तत्सर्वं भाष्ये प्रपञ्चितं ॥ ७॥ ॥ सर्वमेधः समाप्तः ॥ ७॥ ॥ ७॥

